

SPECIFIČNOSTI U PROCESU OBRAZOVANJA MALOLETNIH DELINKVENATA

*dr Marija Maljković¹, docent
Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju*

Apstrakt: Prvobitna istraživanja u oblasti maloletničke delinkvencije i kriminala ukazala su na značajnu povezanost između problema u školovanju i maloletničke delinkvencije. Veliki broj delinkvenata imao višestruke probleme tokom školovanja ili nije pohađao nastavu. Istraživanja sprovedena u ustanovama za institucionalni tretman maloletnih delinkvenata ukazuju na postojanje specifičnosti u toku procesa obrazovanja i to na dva nivoa. Prvi nivo odnosi se na karakteristike njihovog obrazovnog profila, izražene kroz obrazovni nivo, obrazovne aspiracije i specifične probleme u učenju. Drugi se odnosi na njihov obrazovni status, odnosno uključenost ili neuključenost u obrazovni proces.

Cilj ovog rada je sagledavanje specifičnih karakteristika i problema u toku školovanja maloletnih delinkvenata. Analiza podataka izvršena je korišćenjem multivarijantne analize varijanse, korelacione analize, kao i analizom pravosudne statistike o registrovanom kriminalitetu maloletnika u Republici Srbiji u periodu od 2012-2019. godine.

Rezultati istraživanja ukazuju da je kod maloletnih delinkvenata jasno izraženo zaostajanje u procesu osnovnog obrazovanja, tzv. obrazovni deficit, da su njihove obrazovne aspiracije i motivacija na nižem nivou, kao i da imaju niz specifičnih obrazovnih problema u odnosu da nedelinkventne vršnjake. Dalje, oko 40% maloletnika (od 38,8% 2012. do 41,6% 2019.) u trenutku izvršenja krivičnog dela i oko 41,5% (od 47,3% 2012. do 35,5% 2019. godine) maloletnika u trenutku izricanja presude nije bilo uključeno u obrazovni sistem ili te informacije nisu bile poznate. Takođe, uočava se da iako broj maloletnika kojima je izrečena krivična sankcija, posebno u tri poslednje posmatrane godine (2017, 2018 i 2019.) opada, istovremeno se beleži porast broja maloletnika koji su van obrazovnog procesa.

Na osnovu rezultata istraživanja, nameće se zaključak da bi trebalo uložiti napor svih aktera od interesa (od škole, preko porodice, do pravosuđa) kako ne bi došlo do prekida školovanja odnosno isključivanja maloletnika iz obrazovnog sistema.

Ključne reči: maloletni delinkventi, obrazovni profil, obrazovni status

UVOD

Prvobitna istraživanja u oblasti maloletničke delinkvencije i kriminala ukazala su na značajnu povezanost između problema u školovanju i maloletničke delinkvencije (Maguin & Loeber, 1996). Međutim, i danas postoje neslaganja o prirodi te veze i tumačenja empirijskih nalaza. Prepoznaje se više mogućih mehanizama kojima se objašnjava povezanost problema u školovanju i maloletničke delinkvencije, i to: 1) problemi u školovanju utiču na razvoj delinkvencije i drugih vidova problema u ponašanju; 2) delinkvencija i drugi problemi u ponašanju utiču na pojavu problema u školovanju; 3) veza između problema u školovanju i delinkvencije je recipročna; 4) ne postoji povezanost između ova dva fenomena već su oba ishod nekog drugog zajedničkog uzroka (Sweeten, Bushway & Paternoster, 2009: 49-50). Na osnovu istraživanja o uticaju delinkvencije na školovanje uočava se da uključivanje u pravosudni sistem zbog delinkventnog ponašanja remeti proces obrazovanja, od slabljenja školskog postignuća, do napuštanja školovanja u najtežim slučajevima (Sweeten 2006; Hjalmarsson 2008; Lochner 2004, 2011). Rud i saradnici (Rud, van Klaveren, Groot & van Den Brink, 2018) navode da je šansa za rano napuštanje školovanja veća za 11% ako je maloletnik uključen u delinkventne aktivnosti.

---

¹ mara.maljkovic@gmail.com

Proučavajući odnos između delinkvencije i obrazovanja Vard i Vilijsams (Ward & Williams, 2015) zaključuju da delinkventno ponašanje pre šesnaeste godine smanjuje verovatnoću od 7 do 10% za završetak srednje škole, dok Hjalmarson (Hjalmarsson, 2008) nalazi da taj procenat ide i do 26%. Poldrugač (1992) ističe da mladi koji su napustili školovanje imaju deset puta veću verovatnoću za ispoljavanjem delinkvencije, nego mladi koji redovno pohađaju nastavu. Najveći broj autora smatra da veza koja postoji nije jednostavna i jednosmerna, već multifaktorska i recipročna (Kubek et. al., 2020; Popović-Citić, 2008; Rud et. al., 2018), što znači da napuštanje školovanja povećava rizik za delinkvenciju i povratno.

OBRAZOVNI PROFIL MALOLETNIH DELINKVENATA U SRBIJI

Značajan broj istraživanja u Srbiji i svetu ukazuje na povezanost između problema u školovanju s jedne strane, i razvoja delinkventnog ponašanja kod dece i mladih s druge strane (Aizer & Doyle, 2013; Gottfredson, 2000; Ilić, 2019; Kranželić Tavra & Bašić, 2005; Kubek, Tindall-Biggins, Reed, Carre & Fenning, 2020; Nastić-Stojanović, Sicurella, Roglić & Soćanin, 2017; Rud et. al., 2018; Silberberg & Silberberg, 1971; Sweeten, Bushway & Paternoster, 2009; O'Donnell, Hawkins, Catalano, Abbott & Day, 1995; Farrington, 1979; Najaka, Gottfredson & Wilson, 2001). U poređenju sa vršnjacima, delinkventi češće dolaze iz siromašnih porodica, imaju manje obrazovane roditelje, niže akademske aspiracije, istoriju školskog neuspeha, hronično izostaju sa nastave, prekidaju školovanje, zaostaju za svojom generacijom, druže se sa delinkventnim vršnjacima i imaju istoriju antisocijalnog ponašanja (Alexander et al, 1997; Elliott & Voss, 1974; Kaplan et al, 2001; Sweeten, et al., 2009). Prema rezultatima istraživanja u našoj zemlji navodi se da je značajan broj delinkvenata imao višestruke probleme tokom školovanja ili nije pohađao nastavu (Žunić-Pavlović i Pavlović, 2003). Ispitivanje maloletnih delinkvenata koji se nalaze u zavodskim vaspitnim ustanovama, ukazuje na specifičnosti njihovog obrazovnog profila. Ilić (2000) navodi da je kod najvećeg broja šticećenika jasno izražen obrazovni deficit tj. zaostajanje u procesu osnovnog školovanja. Kod ovih maloletnika u najvećem broju slučajeva školski uzrast nije u skladu, odnosno zaostaje za kalendarskim uzrastom. Obrazovne aspiracije i motivacija značajno su niži kod ove kategorije, iz čega proizilaze teškoće prilikom prihvatanja uloge učenika (Pejović-Milovančević, Popović-Deušić, Draganić-Gajić & Lečić-Toševski, 2008). Evidentna je i odbojnost prema školi i nastavnicima, koja se manifestuje kroz negativan stav, česte konflikte, bežanje iz škole, a neretko i potpunim prekidom školovanja. Kao posledica niskog postignuća, izostajanja iz škole i čestih prekida školovanja, kod ove populacije postoje velike praznine u fondu znanja i funkcionalna nepismenost, a karakterišu ih i nerazvijene radne navike, nesamostalnost u učenju i neodgovornost prema školskim obavezama (Ilić, 2000). Specifični problemi u učenju odnose se na sposobnost usmeravanja pažnje, koncentraciju i konceptualizaciju nastavnog gradiva, kao i na teškoće u čitanju, pisanju i računanju (Pejović-Milovančević i sar., 2008). Navedenim problemima u školovanju maloletnih delinkvenata mogu se dodati i drugi, koji važe za većinu mladih koji imaju probleme u školovanju, a to su: poteškoće u savladavanju gradiva i slabo poznavanje tehnika učenja, nedostatak samodiscipline i lošija koncentracija, nepoverenje u sopstvene sposobnosti, loš akademski self-koncept, kao i značajne individualne razlike u pogledu znanja, veština i ličnih potencijala (Ilić, 2000).

OBRAZOVNI STATUS I ŠKOLSKA SPREMA MALOLETNIH DELINKVENATA U SRBIJI

Počevši od 2012. godine u Republičkom zavodu za statistiku započeto je sa praćenjem obrazovnog statusa maloletnih delinkvenata, u odnosu na stepen uključenosti u školovanje maloletnika protiv kojih je podneta krivična prijava i maloletnika sa izrečenom krivičnom sankcijom. Podaci su analizirani zaključno sa 2019. godinom kao poslednjom za koju su dostupni zvanični podaci. Rezultati istraživanja ukazuju na to da oko 40% maloletnika (od 38,8% 2012. do 41,6% 2019.) u trenutku izvršenja krivičnog dela i oko 41,5% (od 47,3% 2012. do 35,5% 2019. godine) maloletnika u trenutku izricanja presude nije bilo uključeno u obrazovni sistem ili te informacije nisu bile poznate. Iako tokom krivičnog postupka očekivano raste količina informacija o obrazovnom statusu maloletnika, sa druge strane uočava se značajno povećanje broj maloletnika koji do izricanja krivične sankcije ostaju van obrazovnog procesa. Na primer, 2012. godine procenat neuključenih u školovanje i onih gde nema informacija o školovanju u trenutku krivične prijave je 39,8% , a u trenutku objavljivanja presude 47,3%.

Imajući u vidu prosečno trajanje krivičnog postupka prema maloletnicima, uočava se da oni neretko i po nekoliko meseci ostaju isključeni iz obrazovnog sistema (Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku za 2018. u 61% postupci prema maloletnicima su trajali preko 4 meseca, dok je u četvrtini od ukupnih slučajeva postupak trajao od 6 meseci do godinu dana). Drugo, uočava se da iako broj maloletnika kojima je izrečena krivična sankcija, posebno u dve poslednje posmatrane godine (2017. i 2018.) opada, istovremeno se beleži porast broja maloletnika koji su van obrazovnog procesa. Razlog može biti veća primena vaspitnih naloga, odustajanje od gonjenja, gde u strukturi delinkvenata dominiraju slučajevi sa većim obrazovnim deficitom. Međutim, podatke koje pružaju javne statistike treba uzeti sa rezervom, potrebno je sprovoditi dodatna, ciljana istraživanja radi utvrđivanja stvarnog stanja. Treba imati u vidu i da odnos delinkvencije i obrazovnog statusa nije jednosmeran, već se radi o cikličnom potkrepljivanju. Učenici koji imaju potrebu za obrazovnom podrškom učestalije bivaju privučeni delinkventnim aktivnostima, pri čemu je analizom studija slučaja maloletnih delinkvenata utvrđeno da njihove edukativne potrebe nisu prepoznate na adekvatan način, već su dobijali teže sankcije u odnosu na delinkvente sa manje izraženim obrazovnim deficitom (Tulman, 2003).

U prilog tezi da se oni nisu uključeni u školovanje nalaze u većem riziku od delinkvencije, govore rezultati istraživanja o visokom udelu nisko obrazovanih u zatvoreničkoj populaciji (Blomberg, Bales, Mann, Piquero & Berk, 2011; Morgan & Kett, 2003; Peguero & Bracy, 2015; Rumberger, 2011; Rumberger & Lim, 2008). Harlou (Harlow, 2003) ukazuje da u Americi oko 68% zatvorenika nije završilo srednju školu, dok su u Filadelfiji lica sa najnižim stepenom obrazovanja učinila blizu 70% od ukupnog broja rasvetljenih krivičnih dela (Wolfgang at all, 1977, prema: Swetten, et al, 2009). Za period od 2012. do 2019. primećuje se da se broj maloletnika bez školske spreme i sa nepotpunom osnovnom školom među prijavljenim i osuđenim maloletnicima smanjuje. Takođe, smanjuje se i broj prijavljenih i osuđenih delinkvenata koji imaju završenu osnovnu školu, a povećava procenat onih sa završenom srednjom školom. Ukoliko analizirane podatke uporedimo sa generalnom populacijom prema Popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srbiji iz 2011. godine (Republički zavod za statistiku), dvostruko veći procenat delinkvenata ima nepotpunu osnovnu školu, nešto veći procenat delinkvenata završava osnovnu školu, dvostruko manje srednju. Međutim, treba imati u vidu da su maloletni učinioci krivičnih dela uzrasta od 14 do 18 godina, tj. da su u uzrasnoj dobi kada se očekuje da je njihov obrazovni proces još uvek u toku, te će dobar deo i završiti srednju školu.

Cilj i zadaci

Istraživanje ima za cilj sagledavanje specifičnih karakteristika i problema u školovanju maloletnih delinkvenata koji se nalaze u postupku izvršenja krivičnih sankcija. Postavlja se pitanje da li su maloletni delinkventi koji su isključeni iz obrazovnog sistema prethodno imali učestalije probleme u školovanju u odnosu na delinkvente koji imaju kontinuitet u školovanju. Zatim, da li su delinkventi koji se nalaze u postupku izvršenja vaninstitucionalnih krivičnih sankcija u povoljnijem obrazovnom statusu u odnosu na one koji se nalaze u ustanovama zavodskog tipa? Izdvajaju se specifični zadaci: ispitivanje problema koji su prethodili prekidu školovanja i ispitivanje obrazovnog statusa maloletnih delinkvenata koji se nalaze u postupku izvršenja krivičnih sankcija vaninstitucionalnog i institucionalnog karaktera.

Metod

Uzorak istraživanja čini 215 maloletnih delinkvenata, od kojih 195 (90,8%) muškog i 20 ženskog (9,2%) pola. Maloletni delinkventi su najvećim delom pripadali populaciji mlađih punoletnika (18-21) (81 (38,2)) i 21-26 godina (61(28,7)), starijih maloletnika (16-18 (57 (26,2)) i mlađih maloltnika (15 (6,3)), dok je jedan maloletnik imao ispod 14 godina i u krivičnopravnom smislu predstavljao krivično neodgovorno dete. Najveći broj maloletnih delinkvenata je iz Vaspitno-popravnog doma u Kruševcu (92 (43,3%)), Kazneno-popravnog zavoda za maloletnike u Valjevu (60 (27,6%)), Gradskog centra za socijalni rad Beograd (43 (19,8)) i Zavoda za vaspitanje dece i omladine u Beogradu, Nišu i Knjaževcu (20 (9,2%)). Istraživanje je realizovano tokom 2019. godine.

Za prikupljanje podataka korišćen je instrument posebno konstruisan za potrebe prikupljanja podataka o problemima u školovanju maloletnih izvršilaca krivičnih dela u Srbiji. Prilikom statističke obrade podataka korišćen je softverski paket IBM SPSS Statistics 23.0. Multivarijantna analiza varijanse korišćena je za utvrđivanje efekta obrazovnog statusa maloletnih delinkvenata na probleme tokom

školovanja. Korelaciona analiza izvršena je za ispitivanje jačine i smera povezanosti obrazovnog statusa i vrste izrečene sankcije (institucionalne i vaninstitucionalne). Kao mera povezanosti korišćen je Pirsonov koeficijent linearne korelacije.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

Rezultati multifaktorske analize varijanse upućuju na to da postoji značajan varijacioni efekat obrazovnog statusa maloletnih delinkvenata u ispoljavanju problema u školovanju kao što su: izostajanje (i opravdano i neopravdano), slaba vezanost za školu, blizina kockarnica/kladionica, etiketiranje od strane nastavnika, omalovažavanje, pretnje i proizvoljno ocenjivanje od strane nastavnika (Tabela 1).

Tabela 1. Multivarijacioni efekat obrazovnog statusa maloletnih delinkvenata na ispitivane varijable

	Vrednost	F	Df	P	Partial eta squared
Δw	.710	3.968	20.000	.000	.290

Rezultati istraživanja pokazuju da je pre svega izostajanje sa nastave, bilo ono opravdano ili neopravdano, u tesnoj vezi sa prekidom školovanja odnosno problemom isključenosti iz obrazovnog sistema maloletnih delinkvenata. Naime, delinkventi isključeni iz obrazovnog sistema učestalije prijavljuju izostajanje. Istraživanja ukazuju na to da izostajanje učenika sa nastave doprinosi opadanju školskog postignuća (Malinić, 2009). Autori nalaze da izostajanje učenika sa nastave, bez znanja roditelja, staratelja ili nastavnika može predstavljati prvi ozbiljan simptom problema i poremećaja u ponašanju dece i mladih (Bouillet i Uzelac, 2007). Takođe, izostajanje iz škole vezuje se za nepostojanje radnih navika, nedovoljno razvijene intelektualne sposobnosti, negativne stavove prema školi i nastavnicima, nepovoljnu užu socijalnu sredinu, poremećaje u konativnoj strukturi ličnosti (smanjena kontrola nad agresivnim ponašanjem, nizak prag tolerancije na frustraciju i sl.), loše i poremećene odnosi u porodici, socijalnopatološke pojave u užoj socijalnoj sredini, slabu kontrolu roditelja ili staratelja nad detetom, nepovoljne ekološke okolnosti u mestu prebivališta (postojanje devijantnih grupa, nepostojanje organizovanih sadržaja za provođenje slobodnog vremena, loši stambeni uslovi) ili teškoće adaptacije na novu sociokulturnu sredinu nakon migracije (Poldrugáč, 1981).

Dalje, na osnovu predočenih rezultata, kao ozbiljan problem u domaćoj školskoj prasi prepoznaje se negativan odnos nastavnika prema maloletnim delinkventima. Prema tome, delinkventi koji su prijavljivali loše postupke nastavnika - od etiketiranja, omalovažavanja, do pretnji su učestalije bili isključeni iz obrazovnog sistema. Zloupotrebama psihoaktivnih supstanci od strane nastavnika takođe je češće prijavljivana od strane delinkvenata sa nepovoljnijim obrazovnim statusom. Etiketiranje dece uz čitav spektar negativnih ponašanja nastavnika prema maloletnim delinkventima i deci sa problemima u ponašanju, koja se suočavaju sa „morem negativizma“, kako od strane nastavnika, tako i od strane vršnjaka i roditelja prepoznaje se u školskoj praksi (de Laet et al., 2016; O'Brennan, Bradshaw & Furlong, 2014; Jenson, Olympia, Farley & Clarke, 2004). Konkretno, istraživački nalazi upućuju na to da nastavnici prema deci sa problemima u ponašanju ispoljavaju više negativnih interakcija. Autori smatraju da je suština poruke koju tim putem nastavnici šalju učenicima sa problemima u ponašanju: ako uradiš nešto prikladno ništa pozitivno se neće desiti, a ako uradiš nešto neprikladno, bićeš kažnjen (Gunter, Denny, Jack, Shores & Nelson 1993). Rezultati longitudinalne istraživačke studije o kvalitetu interakcija između učenika i nastavnika, ukazuju na to da su se nastavnici u drugoj tački merenja mnogo negativnije odnosili prema učenicima koji su u prvoj tački merenja ispoljavali ponašanja kojima se krše pravila i koji su imali slabija obrazovna postignuća, da bi se u trećoj tački merenja pokazalo da su učenici prema kojima su se nastavnici negativnije odnosili (u drugoj tački) više ispoljavali ponašanja kojima se krše pravila i imali lošija obrazovna postignuća (de Laet et al., 2016). Istraživačke studije u kojima su razmatrani različiti faktori (od individualnih, preko porodičnih do sredinskih) koji utiču na procenu

učenika od strane nastavnika potvrđuju da se učenici sa problemima u ponašanju posmatraju „negativnije“ u odnosu na ostale učenike (O’Brennan, Bradshaw & Furlong, 2014). Koercivnim interakcijama između učenika i nastavnika pojačava se negativna razmena. Odnos nastavnika sa učenicima sa problemima u ponašanju se smatra veoma važnim za njihov dalji socioemocionalni razvoj. Istraživanja ukazuju na to da dobar odnos nastavnika sa učenicima može supresovati negativan uticaj rizičnih faktora poput konflikata sa roditeljima i sprečiti razvoj delinkventne trajektorije (Wang, Brinkworth & Eccles, 2013). Sugerise se niz pozitivnih strategija za unapređivanje školske klime, upravljanje odeljenjem, pohvaljivanje i drugo (Jenson et al., 2004).

Kao što je i očekivano, rezultati istraživanja upućuju na to da su delinkventi koji su bili isključeni iz obrazovnog sistema češće prijavljivali slabu privrženost školi, kao i nepovoljne situacione faktore, poput blizine kockarnica. Autori izdvajaju sledeće karakteristike škola u kojima ima veći broj delinkvenata: veći stepen nepoverenja između učenika i nastavnika, slaba posvećenost školi, nejasna i nekonzistentna školska pravila i druge razlike u vezi sa organizacijom rada škole i školskom klimom (Farrington & Welsh, 2008). U studiji koja je rađena na uzorku od 12 srednjih škola, otkriveno je da su škole sa višom stopom delinkvencije bile karakteristične po: većem broju neopravdanih izostanaka, niskom socioekonomskom statusu porodica, pri čemu je kod majki bila učestalije evidentirana psihijatrijska dijagnoza, a kod očeva ispoljavanje antisocijalnog ponašanja i drugo (Rutter, 1982). Kontrolisanjem socioekonomskog statusa i ključnih aspekata inteligencije, utvrđeno je da još neki školski faktori (poput velike zastupljenosti kažnjavanja i slabe zastupljenosti pohvala i nagrađivanja) određuju školu kao pogodnu sredinu za veću stopu delinkvencije kod učenika (Rutter, 1982). Istraživanjem koje je rađeno na reprezentativnom nacionalnom uzorku u 254 američke srednje škole sa ciljem ispitivanja povezanosti organizacionih aspekata škola i školskim kriminalom i neredom, došlo se do podataka da je u školama u kojima su pravila pravednija i jasnija manje ispoljavanje delinkventnog ponašanja i viktimizacija učenika, ali ne i viktimizacija nastavnika. S druge strane, u školama u kojima vlada pozitivna školska klima i manja viktimizacija nastavnika, ali ne i učenika, delinkventno ponašanje nije manje zastupljeno (Gottfredson, Gottfredson, Payne & Gottfredson 2005). Takođe, uočava se da je siromaštvo kao karakteristika socijalne sredine u kojoj se škola nalazi u korelaciji sa viktimizacijom nastavnika u školi, kao i sa samoizveštavanjem učenika o ispoljavanju delinkventnog ponašanja i viktimizaciji (Gottfredson et al., 2005).

Rezultati istraživanja ukazuju da maloletni delinkventi koji se nalaze u ustanovama zavodskog tipa (vaspitna ustanova i vaspitno popravni dom) češće napuštaju školovanje u odnosu na one sa vanzavodskim krivičnim sankcijama. Kod njih je učestalije dolazilo do isključivanja iz obrazovnog sistema. Uočava se i da su delinkventi pod pojačanim nadzorom Organa starateljstva, kao teže forme vanzavodskih sankcija takođe bili statistički značajno povezani sa isključenošću iz obrazovnog sistema. Pre svega, s obzirom na trajanje krivičnog postupka bez obzira na načelo hitnosti, prekid školovanja je izvestan. Međutim, takođe treba imati u vidu da se radi o populaciji koja je prethodno prošla većinu mera vanzavodskog karaktera. Imajući ovo u vidu od izuzetnog značaja je sistemski odgovor na specifične obrazovne potrebe mladih koji se nakon izlaska iz institucije vraćaju u školu. Brojna istraživanja ukazuju na neophodnost individualizacije usluga u okviru školskog sistema, koji treba da omoguću optimalne uslove za vraćanje maloletnih delinkvenata nazad u proces školovanja (Sinclair, Unruh, Griller Clark & Waintrup, 2017; Bullis & Yovanoff, 2005). U tom smislu i Goldkajnd (Goldkind, 2011) upućuje na važnost prisustva stručnjaka za mentalno zdravlje u školama, koji mogu posebnim pristupom da pomognu mladima da se reintegrišu u školski sistem. U većem broju istraživačkih studija potvrđeno je da povratak u školu nakon izlaska iz ustanove za izvršenje krivičnih sankcija, može umanjiti dugoročne negativne posledice boravka u ovim institucijama (Blomberg et al., 2011; Bullis, Yovanoff & Havel, 2004; Sweeten, 2006).

Redovno pohađanje nastave, vreme provedeno u produktivnim aktivnostima, pozitivna povezanost sa nastavnicima i vršnjacima, kao i ostvarivanje školskih postignuća, u značajnoj meri smanjuje verovatnoću za ponovnim vršenjem delinkventnih aktivnosti (Anderson, 2014; Blomberg et al., 2011; Bullis, Yovanoff & Havel, 2004; Gottfredson, 1986; Hirsch, Dierkhising & Herz, 2018; Kubek et al., 2020; Lochner & Moretti, 2004).

ZAKLJUČAK

Bez obzira na to što se u važećoj legislativi u Republici Srbiji (Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, član 76) učenici sa problemima u ponašanju prepoznaju kao populacija koja ima potrebe za dodatnom obrazovnom podrškom podjednako kao i oni sa intelektualnim, motoričkim, senzornim i drugim smetnjama u razvoju, kao i na njihovu veću zastupljenost u odnosu na druge probleme i veću progresiju ka delinkvenciji, oni se retko nalaze među primerima dobre inkluzivne prakse (Jerotijević i Mrše, 2015; MPIO, 2020). S obzirom na dominantnu orijentaciju u svetskoj i domaćoj praksi i u skladu sa rezultatima istraživanja, najveći broj maloletnika u Srbiji biva osuđen na sankcije vaninstitucionalnog karaktera, što im omogućava lakšu reintegraciju u odnosu na delinkvente u ustanovama zavodskog tipa, trebalo bi više domaće stručne pažnje posvetiti ovom problemu. U situaciji kada kao da se čeka da se na školovanju i profesionalnoj orijentaciji delinkvenata radi tek kada dođu u ustanove zavodskog tipa (jer su tako najdostupniji), nije teško zaključiti da su na gubitku su i maloletni delinkventi i društvo u koje treba da se reintegriše.

Na osnovu rezultata istraživanja, nameće se zaključak da bi trebalo uložiti napor svih aktera od interesa (od škole, preko porodice, do pravosuđa) kako ne bi došlo do prekida školovanja odnosno isključivanja maloletnika iz obrazovnog sistema. U literaturi se s tim u vezi mogu naći primeri programa koji se odnose na opštu populaciju, kao i oni koji su usmereni na populaciju maloletnih delinkvenata.

S obzirom da maloletni delinkventi spadaju u rizičnu grupu u vezi sa napuštanjem školovanja neretko i po osnovu više kriterijuma (na primer, nizak socioekonomski status ili slaba kontrola roditelja), programi usmereni na sprečavanje osipanja mogu poslužiti kao primer dobre prakse. Jedan od primera u domaćoj sredini predstavlja program „Sprečavanje osipanja učenika iz obrazovnog sistema Republike Srbije“ koji je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije sprovedo u saradnji sa Unicefom u Srbiji i Centrom za obrazovnu politiku. Najznačajniji rezultat projekta je smanjena stopa osipanja i to za 66,1 %, a kao najefektivnije pokazale su se upravo individualizovane mere podrške za učenike u riziku od osipanja (Veselinović, Vušurović, Jovanović i Čekić-Marković, 2016). Poseban doprinos ovog projekta ogleda se u postignutim rezultatima, koji ukazuju da škola može preventivno da deluje, čak i na one faktore za koje se često smatra da su joj dometi ograničeni (na primer, siromaštvo, disfunkcionalnost porodice ili problemi u ponašanju učenika).

U radu sa maloletnim delinkventima kao dragocena prepoznaje se saradnja između pravosudnog i obrazovnog sistema u krivičnim postupcima protiv maloletnika, unapređivanja školske klime, neformalnog obrazovanja maloletnih delinkvenata, programa mentorstva, popravljanja odnosa sa nastavnicima i drugim akterima obrazovanja i vaspitanja. Kako bi se maloletnik koji je iz obrazovnog procesa prvobitno isključen zbog krivične procedure, nastavio sa školovanjem potrebno je organizovati tim stručnjaka iz različitih oblasti (pravosuđe, obrazovanje, mentalno zdravlje). Sistematskom analizom preko trideset naučnih članaka koji su imali za predmet praksu ponovnog uključivanja maloletnih delinkvenata u škole, utvrđeno je da se maloletni delinkventi i članovi njihovih porodica suočavaju sa brojnim preprekama, od administrativnih do stigmatizacije od strane drugih učenika i osoblja, manjkavosti u psihološkoj podršci i drugo (Kubek, Tindall-Biggins, Reed, Carre & Fenning, 2020). Čini se da uloga škole u prevenciji maloletničke delinkvencije nedovoljno prepoznata. Naime, programi zasnovani na restorativnom pristupu (konferencije, mirotvorački krugovi) sa jedne i intervencije usmerene na razvoj pozitivnog ponašanja sa druge strane prepoznati su kao veoma efikasni kako u unapređivanju školske klime, redukovanju konflikata, redukovanju disciplinskih prestupa u osnovnoj i srednjoj školi i drugo (Hirschfield, 2018).

LITERATURA

- Aizer, A., & Doyle, J. (2013). What is the long-term impact of incarcerating juveniles. *Retrieved June, 15*.
- Alexander, K. L., Entwisle, D. R., & Horsey, C. S. (1997). From first grade forward: Early foundations of high school dropout. *Sociology of Education, 87*, 107.
- Anderson, D. M. (2014). In school and out of trouble? The minimum dropout age and juvenile crime. *Review of Economics and Statistics, 96*(2), 318-331.
- Blomberg, T. G., Bales, W. D., Mann, K., Piquero, A. R., & Berk, R. A. (2011). Incarceration, education and transition from delinquency. *Journal of Criminal Justice, 39*(4), 355-365.

- Bouillet, D., & Uzelac, S. (2007). *Osnove socijalne pedagogije*. Školska knjiga.
- Bullis, M., & Yovanoff, P. (2005). More alike than different? Comparison of formerly incarcerated youth with and without disabilities. *Journal of Child and Family Studies, 14*(1), 127-139.
- Bullis, M., Yovanoff, P., & Havel, E. (2004). The importance of getting started right: Further examination of the facility-to-community transition of formerly incarcerated youth. *The Journal of Special Education, 38*(2), 80-94.
- Davidoff, A., & Kenney, G. (2005). *Uninsured Americans with Chronic Health Conditions: Key Findings from the National Health Interview Survey*. Washington, DC: Urban Institute.
- De Laet, S., Colpin, H., Van Leeuwen, K., Van den Noortgate, W., Claes, S., Janssens, A., & Verschueren, K. (2016). Transactional links between teacher–student relationships and adolescent rule-breaking behavior and behavioral school engagement: Moderating role of a dopaminergic genetic profile score. *Journal of youth and adolescence, 45*(6), 1226-1244.
- Elliott, D. S., & Voss, H. L. (1974). *Delinquency and dropout*. Lexington, MA: D.C. Heath.
- Farrington, D. P. (1979). Longitudinal research on crime and delinquency. *Crime and justice, 1*, 289-348.
- Farrington, D. P., & Welsh, B. C. (2008). *Saving children from a life of crime: Early risk factors and effective interventions*. Oxford University Press.
- Goldkind, L. (2011). A leadership opportunity for school social workers: Bridging the gaps in school reentry for juvenile justice system youths. *Children & Schools, 33*(4), 229-239.
- Gottfredson, D. C. (1986). An empirical test of school-based environmental and individual interventions to reduce the risk of delinquent behavior. *Criminology, 24*(4), 705-731.
- Gottfredson, G. D., Gottfredson, D. C., Payne, A. A. & Gottfredson, N. C. (2005). School climate predictors of school disorder: Results from a national study of delinquency prevention in schools. *Journal of Research in Crime and Delinquency, 42*(4), 412-444.
- Gunter, P.L., Denny, R.K., Jack, S.L., Shores, R.E., & Nelson, C.M. (1993). Aversive stimuli in academic interactions between students with serious emotional disturbance and their teachers. *Behavior Disorders, 19*, 265–274.
- Harlow, C. W. (2003). *Education and correctional populations*. Bureau of Justice Statistics Special Report, U. S. Department of Justice.
- Hirsch, R. A., Dierkhising, C. B., & Herz, D. C. (2018). Educational risk, recidivism, and service access among youth involved in both the child welfare and juvenile justice systems. *Children and youth services review, 85*, 72-80.
- Hirschfield, P. J. (2018). The role of schools in sustaining juvenile justice system inequality. *The Future of children, 28*(1), 11-36.
- Hjalmarsson, R. (2008). Criminal justice involvement and high school completion. *Journal of Urban Economics, 63*(2), 613-630.
- Ilić, Z. (2000). *Resocijalizacija mladih prestupnika – Osnove pedagogije mladih sa poremećajima u društvenom ponašanju*. Beograd: Defektološki fakultet.
- Ilić, Z. (2019). *Problemi i poremećaji u ponašanju mladih i socijalna pedagogija izazovi i stranputice*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Jenson, W. R., Olympia, D., Farley, M., & Clark, E. (2004). Positive psychology and externalizing students in a sea of negativity. *Psychology in the Schools, 41*(1), 67-79.
- Jerotijević, M., Mrše, S. (2015). *Priručnik za prilagođavanje pristupa obrazovanju učenika iz osetljivih grupa sa primerima dobre prakse (Bukvar inkluzivnog obrazovanja)*. Beograd: MPIO.
- Kaplan, D. S., Peck, B. M., & Kaplan, H. B. (1997). Decomposing the academic failure–dropout relationship: A longitudinal analysis. *The Journal of Educational Research, 90*(6), 331-343.
- Kranželić-Tavra, V., & Bašić, J. (2005). Školski neuspjeh i napuštanje škole. *Dijete i društvo, 7*(1), 15-28.
- Kubek, J. B., Tindall-Biggins, C., Reed, K., Carr, L. E., & Fenning, P. A. (2020). A systematic literature review of school reentry practices among youth impacted by juvenile justice. *Children and Youth Services Review, 110*, 104773.
- Lochner, L. (2004). Education, work, and crime: A human capital approach. *International Economic Review, 45*(3), 811-843.
- Lochner, L. (2011). *Non-production benefits of education: Crime, health, and good citizenship* (No. w16722). National Bureau of Economic Research.
- Lochner, L., & Moretti, E. (2004). The Effect of Education on Crime: Evidence from Prison Inmates, Arrests, and Self-Reports. *The American Economic Review, 94*(1) 155-189.
- Maguin, E., & Loeber, R. (1996). Academic performance and delinquency. *Crime and justice, 20*, 145-264.
- Morgan, M., & Kett, M. (2003). *The prison adult literacy survey. Results and implications*. IPS, Irish Prison Service.
- Malinić, D. (2009). *Neuspjeh u školskoj klupi*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Najaka, S. S., Gottfredson, D. C., & Wilson, D. B. (2001). A meta-analytic inquiry into the relationship between selected risk factors and problem behavior. *Prevention Science, 2*(4), 257-271.

- Nastić-Stojanović, J., Sicurella, F., Roglić, A., Soćanin, D. (2017). *Škola u zajednici – zajednica u školi*. Beograd: Zapadnobalkanski institut.
- O'Brennan, L.M., Bradshaw, C.P. & Furlong, M.J. (2014). Influence of Classroom and School Climate on Teacher Perceptions of Student Problem Behavior. *School Mental Health*, 6, 125–136. <https://doi.org/10.1007/s12310-014-9118-8>
- O'Donnell, J., Hawkins, J. D., Catalano, R. F., Abbott, R. D., & Day, L. E. (1995). Preventing School Failure, Drug Use, and Delinquency Among Low-Income Children: Long-Term Intervention in Elementary Schools. *American Orthopsychiatric Association*, 65(1), 87-100.
- Pejović-Milovančević, M., Popović-Deušić, S., Draganić-Gajić, S., Lečić-Toševski, D. (2008). Inkluzivno obrazovanje dece sa problemima ponašanja. U Z. Matejić-Đuričić (Ur.), *Poremećaji ponašanja u sistemu obrazovanja* (str. 95-105). Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Poldrugač, Z. (1981). Relacije između nekih karakteristika toka školo vanja i kriminalnog ponašanja djece i omladine na području Zagreba (magi starski rad). *Zagreb: Medicinski fakultet*.
- Poldrugač, Z. (1992). Regionalne karakteristike toka i problema školovanja maloljetnih delinkvenata u Republici Hrvatskoj. *Defektologija*, 28(1-2), 261-282.
- Popović-Čitić, B. (2008). *Prevenција nasilnog ponašanja učenika u školskoj sredini*. Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu.
- Republički zavod za statistiku (2013). *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011*. Beograd: Republički zavod za statistiku.
- Republički zavod za statistiku. *Maloletni učinioci krivičnih dela, 2011; 2012; 2013; 2014; 2015; 2016; 2017 i 2018*.
- Rud, I., van Klaveren, C., Groot, W., & van Den Brink, H. M. (2018). What drives the relationship between early criminal involvement and school dropout?. *Journal of Quantitative Criminology*, 34(1), 139-166.
- Rumberger, R. W. (2011). *Dropping out*. Harvard University Press.
- Rumberger, R. W., & Lim, S. A. (2008). Why students drop out of school: A review of 25 years of research.
- Rutter, M. (1982). *Fifteen Thousand Hours: Secondary Schools and their Effects on Children*. Cambridge: Massachussetts. Harvard University Press.
- Silberberg, N. E., & Silberberg, M. C. (1971). School achievement and delinquency. *Review of educational research*, 41(1), 17-33.
- Sinclair, J. S., Unruh, D. K., Griller Clark, H., & Waintrup, M. G. (2017). School personnel perceptions of youth with disabilities returning to high school from the juvenile justice system. *The Journal of Special Education*, 51(2), 95-105.
- Sweeten, G. (2006). Who will graduate? Disruption of high school education by arrest and court involvement. *Justice Quarterly*, 23(4), 462-480.
- Sweeten, G., Bushway, S. D., & Paternoster, R. (2009). Does dropping out of school mean dropping into delinquency?. *Criminology*, 47(1), 47-91.
- Tulman, J. B. (2003). Disability and delinquency: How failures to identify, accommodate, and serve youth with education-related disabilities lead to their disproportionate representation in the delinquency system. *Whittier J. Child. & Fam. Advoc.*, 3, 3.
- Veselinović, Ž., Vušurović, A., Jovanović, V. i Čekić-Marković, J. (2016). *Sprečavanje osipanja učenika iz obrazovnog sistema*. Beograd: Unicef.
- Vlada Republike Srbije (2012). *Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine*. Beograd: Sl. glasnik RS, br, 107, 2012.
- Wang, M. T., Brinkworth, M., & Eccles, J. (2013). Moderating effects of teacher–student relationship in adolescent trajectories of emotional and behavioral adjustment. *Developmental psychology*, 49(4), 690.
- Ward, S., & Williams, J. (2015). Does juvenile delinquency reduce educational attainment?. *Journal of Empirical Legal Studies*, 12(4), 716-756.
- Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Službeni glasnik Republike Srbije br. 85/05. (2005).
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 88/2017, 27/2018-dr. Zakon, 10/19, 27/2018-dr.zakon i 6/2020.
- Žunić-Pavlović, V., Pavlović, M. (2003). Efikasnost vaspitnih mera u školovanju maloletnih delinkvenata. *Nastava i vaspitanje*, 52(5), 568-582.
- MPIO (2020). *Mreža podrške inkluzivnog obrazovanja i vaspitanja*. <http://www.mrezainkluzija.org/primeri-dobre-prakse/srednje-skole> pristupljeno 9.9.2020.

SPECIFICITIES OF THE EDUCATIONAL PROCESS OF JUVENILE DELINQUENTS

dr Marija Maljković

*assistant professor
University of Belgrade
Faculty of special education and rehabilitation*

Summary

The initial research in the field of juvenile delinquency and crime has pointed out the significant connection between schooling problems and juvenile delinquency. A large number of delinquents have had multiple problems throughout their schooling or have not attended classes. The research conducted in the institutions that treat juvenile delinquents has shown that there are certain characteristics of the process of education which occur on two levels. The first level refers to the characteristics of their educational profile, expressed through their educational level, educational aspirations, and specific learning problems. The second one refers to their educational status, that is to say, whether they are included in the educational process or not.

The goal of this paper is to analyze specific characteristics and the schooling problems of juvenile delinquents. The data analysis was conducted by using multivariate analysis of variance, correlation analysis, as well as the analysis of judicial statistics on registered juvenile delinquency in the Republic of Serbia from 2012 to 2019.

The results of the research have shown that juvenile delinquents lag in the process of primary education, the so-called educational deficit is pronounced, their educational aspirations and their motivation are usually on the much lower level, and they have a whole range of specific educational problems in contrast to their non-delinquent peers. Furthermore, about 40% of juveniles (from 38.8% in 2012 to 41.6% in 2019) at the moment of committing a crime and around 41.5% of juveniles (from 47.3% in 2012 to 35.5% in 2019) at the moment of receiving the verdict were not included in the educational system, or the pertaining information was not obtained. Also, even though the number of juvenile delinquents who had received the sentence decreased, especially in the last three monitored years (2017, 2018, 2019), at the same time there was an increase in the number of juvenile delinquents outside the educational process.

Based on the research results, the conclusion drawn is that efforts should be made by all the main actors (from schools, through the family, to the judiciary) to prevent the interruption of schooling, i.e. the exclusion of juveniles from the educational system.

Keywords: juvenile delinquents, educational profile, educational status